

Ключевые слова: национальные организации для одаренных и талантливых, проекты для одаренных и талантливых, национальные ассоциации, образование для одаренных, обогащения, навыки критического мышления.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2016

Г. В. Белан

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ДІЯЧІВ 1917–1920-Х РР. ЯК ОСНОВА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті простежено генезу українського культурно-просвітницького та педагогічного руху 1917–1920-х рр. на фоні політичних змін у країні. Доведено їх спрямованість на вирішення проблеми національно-культурного відродження українського народу, на створення національної виховної системи на засадах народності, демократизму і гуманізму, на формування високої духовності нації на основі проголошення цінності національних і гуманістичних ідеалів, на формування національно-свідомого громадянина України, здійснення виховання підрастаючого покоління на традиціях і досягненнях народної педагогічної думки.

Ключові слова: національна ідея, український культурно-освітній рух, національний педагогічний рух, формування національної системи освіти і виховання, нова національна ідеологема, національні та гуманістичні ідеали, національна свідомість.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-історичні умови функціонування української державності актуалізують пріоритетність національної ідеї в усіх сферах життєдіяльності нашого суспільства, зокрема і в освітній галузі, одним із пріоритетних завдань якої нині є формування національної свідомості української молоді. Загроза суверенності України, військовий конфлікт на Сході зумовлюють необхідність усвідомлення кожним громадянином нашої держави відповідальності за повноцінність свого життя, за збереження цілісності українського народу, за право національної самоідентифікації у світовій спільноті. Тому суспільство ставить перед освітянами проблему формування національно свідомого покоління українців, що вимагає удосконалення змісту та структури патріотичного виховання молоді. Сучасний перебіг історичних подій, трансформації соціально-культурного розвитку суспільства вимагають переосмислення змісту цінностей, посилення національної ідеї в контексті української перспективи. Успішність цих процесів великою мірою залежить від звернення до національних виховних традицій із

метою їх інтерпретації та творчого використання за сучасних суспільно-історичних умов. Цінним джерелом для визначення амплітуди розвитку національної ідеї як основи патріотичного виховання підрастаючого покоління в різні періоди українського державотворення є історико-педагогічний аналіз національного виховання в українській педагогічній думці. Процес національної самоідентифікації українського народу у різні історичні періоди, без сумніву, мав як самобутні риси, характерні для конкретної епохи, так і певні діахронічні закономірності, які дозволяють історикам педагогіки визначити провідні тенденції формування національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань у соціумі в часи складних історичних змін.

У контексті проблеми розгляду домінантності національної ідеї як основи патріотичного виховання в Україні заслуговує дослідницького інтересу науково-педагогічна спадщина плеяди видатних вітчизняних культурно-освітніх діячів періоду національно-державного відродження 1917–1920 рр. ХХ століття, історичні колізії якого мають багато спільного із сьогоденням. Ґрунтовний діалектичний аналіз рушійних сил національної самоідентифікації українського народу, з'ясування причин домінування національної ідеї в усіх суспільних сферах, і в освітній зокрема, у цей нетривалий, але насичений подіями часовий проміжок дозволяє врахувати здобутки й невдачі попередніх поколінь у процесі становлення і розвитку української системи освіти при розв'язанні складних завдань виховання національно свідомих громадян-патріотів в умовах державно-політичних і соціально-економічних трансформацій суспільства.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблемам національно-патріотичного виховання молоді присвячено чимало наукових розвідок, праць публіцистичного характеру вітчизняних мислителів, педагогів, громадсько-культурних діячів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (Г. Ващенко, М. Драгоманов, В. Дурдуківський, В. Науменко, І. Огієнко, С. Русова, І. Стешенко, К. Ушинський, Я. Чепіга ін.). Сучасні дослідники української педагогічної думки А. Алексюк, І. Бех, В. Кузь, О. Сухомлинська та інші актуалізують основні питання теорії і практики національно-патріотичного виховання у контексті новітніх виховних підходів.

Мета статті – на основі розгляду соціально-політичних трансформацій періоду 1917–1920 рр. висвітлити основні думки провідних громадських діячів, освітян щодо розвитку вітчизняної системи освіти і виховання, визначити передумови пріоритетності національної ідеї у педагогічному дискурсі означеного часового проміжку як підґрунтя патріотичного виховання підрастаючого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження. 1917–1920 рр. – епоха «української національно-визвольної революції», коли утверджувався суверенітет Української Народної республіки, коли в українському суспільстві відбулися кардинальні зміни, а Україна була охоплена

важкими подіями від селянських повстань проти австро-німецької армії до кривавого протиборства десятків партій, військових угруповань різного національного та соціального спрямування. Водночас цей період став надзвичайно плідним для ствердження незалежності українського народу, його національної самоідентифікації, адже після повалення російського самодержавства розпочався не тільки хаос, жорстока міжнародна боротьба й анархія, а й будівництво власної держави, відродження рідної мови, культури, становлення української освітньої системи. Саме у цей період в Українській державі було визначено основні напрями розбудови національного шкільництва, урядом було утверджено українізацію школи на законодавчому рівні, відбулися докорінні зміни у змісті освіти для навчальних закладів усіх рівнів, а введення в навчальні програми предметів українознавства (українська мова і література, історія та географія України) розглядалося як передумова формування шкали національних та загальнолюдських цінностей, патріотичних почуттів підрастаючого покоління.

Національне відродження освітньої системи, українізація школи відбувалися на тлі потужних політичних трансформацій у суспільному житті 1917–1920 рр., адже протягом трьох років влада в Україні змінювалася кілька разів, що суттєво позначалося на тенденціях реформування вітчизняної освіти і шкільництва. Українізація школи, національне виховання стало предметом жвавого обговорення освітян та української інтелігенції, оскільки національна ідея нарешті набула реальних форм свого втілення. Починаючи від 1917 року патріотичний настрій набував все більшої підтримки з боку різних верств населення, а особливо вчителів, які, об'єднавшись у Всеукраїнську вчительську спілку, суттєво підтримали державотворчі процеси в Україні і висунули конкретну програму реформувань у галузі освіти і виховання на основі національної ідеї.

Інтенсивність і насиченість політичних змін в Україні означеного часового проміжку спонукали дослідників до спроби періодизації подій 1917–1920 рр., оскільки «кожна... зміна влади..., якщо не вносила щось нового, то бодай руйнувала старе в системі та організації народної освіти» [10, с. 459], що прямо пропорційно позначалося на процесі становлення і розвитку концепції національної школи, в якому «...було стільки ж перерв і напрямів, скільки змінювалося влад» [8, с. 76].

Український історик освіти С. Сірополко виділив чотири періоди означеної доби: перший – час влади Тимчасового російського уряду (від 8 березня 1917 р. до видання 10 червня 1917 р. I Універсалу Української Центральної ради, створення Генерального Секретаріату та Секретаріату освіти; другий – від I Універсалу Української Центральної Ради до 30 квітня 1918 р., утворення Гетьманату та тимчасова окупація (січень–лютий 1918 р.) Києва більшовиками; третій – період влади гетьмана Павла Скоропадського (30 квітня – 15 грудня 1918 р.), скасування Гетьманату; четвертий – влада Директорії відновленої Української Народної республіки, окупація частини України більшовиками (лютий 1919 р.),

денікінцями (грудень 1919 р.) і повернення влади більшовиків (від грудня 1919 р.) [10, с. 459–460].

Оскільки метою нашої наукової розвідки є висвітлити роль національної ідеї у доробку видатних культурно-освітніх діячів та педагогів як фактора суттєвих змін у змісті національно-патріотичного виховання молоді в означений часовий проміжок, вважаємо доцільним звернутися до періодизації, представленої у маловідомій праці С. Постернака «Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917–1919 рр.» (1920), яка дозволяє коротко охарактеризувати взаємозв'язок змін влади із трансформаціями в освітній галузі, на які безпосередньо впливали педагогічні персоналії досліджуваного періоду. Дослідник виокремлює за три роки десять різних періодів: 1) 27 березня – 10 червня 1917 р. (влада Тимчасового уряду на Україні до видання Центральною Радою I Універсалу, позначена початком процесу державотворення, українізації школи, розвитку національної системи освіти, підготовки національно свідомих учительських кадрів, збільшення україномовної періодики тощо); 2) 10 червня – 3 липня 1917 р. (створення Генерального секретаріату освіти, організація Всеукраїнської шкільної ради як координатора перебудови системи національної освіти); 3) 3 липня – 7 листопада 1917 р. (від видання II до видання III Універсалів – автономія України з п'яти губерній: Київської, Полтавської, Волинської, Подільської, Чернігівської; управління школами передано губернським і повітовим комісаріатам, пріоритетним напрямом діяльності яких стали українізація школи та культурно-освітній розвиток національних меншин України; відкриття українських гімназій, створення Педагогічної академії, товариства «Просвіта», розгортання народного, громадянського освітнього руху); 4) 7 листопада 1917 р. – 25 січня 1918 р. (влада Української Народної Республіки, спочатку федерація з Росією, а з 9 січня 1918 р., після видання IV Універсалу, – юридична незалежність, розроблені основні законопроекти у справах освіти); 5) січень – лютий 1918 р. (тимчасовий період приходу більшовизму у Київ, коли нова влада не встигла нічого провести в галузі освіти); 6) березень – квітень 1918 р. (повернення до Києва Центральної Ради, реорганізація Міністерства народної освіти, актуалізація питань про всенародну освіту, про єдину загальноосвітню українську школу, про націоналізацію шкіл, про автономію педагогічних рад шкіл); 7) 30 квітня – 15 грудня 1918 р. (гетьманська держава на Україні, виникнення численних початкових, середніх українських шкіл, відкриття українських університетів, Академії наук); 8) грудень 1918 р. – січень 1919 р. (правління Директорії, період «особливого рішучого й твердого національного курсу», об'єднання українських земель (22 січня 1919 р.), продовження курсу Центральної Ради в галузі освіти, повернення до відхилених за гетьмана законопроектів); 9) лютий – серпень 1919 р. (радянська влада в Києві, яка цього разу прийшла з цілим рядом конкретних проектів у справі освіти на національній основі); 10) вересень – грудень 1919 р. (прихід Добровольчої армії до Києва і втрата

більшості завоювань національного руху, закриття національних шкіл, Академії наук. Після відновлення в грудні 1919 р. у Києві радянської влади почався довгий, суперечливий етап проведення освітньої політики. 21 грудня 1919 р. був утворений третій український радянський уряд, кілька українських членів партій було призначено на високі посади в уряді, партійні діячі отримали вказівки при можливості користуватись українською мовою й виявляти повагу до української культури, освіти. Було створено Народний комісаріат на чолі із В. П. Затонським, який мав тісний зв'язок із Наркомосом РСФРР, очолюваним А. В. Луначарським, та узгоджував курс освітніх реформ із органами народної освіти радянської Росії. Вже у наступні місяці на Україні було обгрунтовано створення єдиної трудової школи, і хоча до національної освіти нове керівництво ставилося «підозріло», побоюючись проявів шовінізму, викладання українською мовою, вивчення української мови у російськомовних закладах освіти не заборонялося. Національно свідомо українська інтелігенція у 1919–1920 рр. зайняла позицію очікування у процесі відродження національної освіти і культури, зважаючи на громадянську війну, тяжке матеріальне становище населення та майже байдуже ставлення більшовицького уряду до українського питання. Така тенденція призвела до поступового переорієнтування освітньо-культурних реформ в Україні від національної ідеї до пріоритетності соціалістичних ідеалів, «радянзації освіти».

Отже, аналізуючи перебіг подій 1917–1920 рр. як період боротьби українців за право національної самоідентифікації у світовій спільноті та право на національну освіту і виховання, можна стверджувати про те, що національно-визвольна революція започаткувала принципово нову епоху історичного буття України – формування і втілення ідей української державності та соборності, незаперечної пріоритетності національної ідеї у становленні освітньо-виховної системи країни. За три роки відбулися докорінні зміни не тільки у суспільно-політичному устрої держави, але передусім у свідомості українського народу, який, тимчасово позбавившись утисків імперського уряду, нарешті заявив про свою національну самобутність, заперечивши стереотип меншовартості української мови, культури, освіти. Цю думку можна підтвердити цитатою С. Постернака, який після подій лютого 1917 р. зазначав: «Велика заслуга українського освітнього руху за часи революції в тому, що він допоміг українському народові зробити великий крок на шляху перетворення в народ-націю. І для українського громадянства й учительства історія нашого освітнього руху за часи революції хай буде показником наших сил і нашого безсилля. Нація без школи – не нація, а етнічний матеріал, попіхач, яким ми були стільки віків» [9, с. 13].

Спираючись на загальновідому аксіому про те, що історію творять окремі постаті, та виходячи із предметного поля цієї статті, сфокусуємо нашу увагу на внеску тих видатних вітчизняних громадських, культурно-освітніх діячів та педагогів, які своєю політичною, суспільною, публіцистичною діяльністю, силою своїх патріотичних переконань

сприяли становленню української нації, освітньо-виховної системи, відродженню української культури тощо. За надзвичайно складних історичних умов, при постійних змінах влади, пов'язаних із цим військових конфліктів та матеріальних труднощів ці постаті неухильно продовжували втілювати у життя ідею національного відродження України як самостійної держави, докладали чимало зусиль до реформування освіти та виховання на основі національної ідеї, вбачаючи у цьому процесі основу майбутнього розвитку української нації.

На підтвердження цієї думки наведемо цитату гетьмана П. Скоропадського, який на початку свого приходу до влади офіційно підтримував ідею національної окремішності України та українізацію навчальних закладів. У цей період він, відзначаючи своїх однодумців, писав, що відкриття «...багатьох – багатьох... середніх та нижчих шкіл... – це наслідки відданості українській культурі, освіті багатьох українських діячів, таких, як М. П. Василенко, П. Я. Стебгацький, В. П. Науменко, П. Я. Дорошенко, І. І. Огієнко. Ці люди блискуче проводили в життя ті загальні директиви, що я спільно з ними опрацюював. Такі директиви легко було давати, та в хаотичних умовах 1918 року в Україні – дуже не просто було їх здійснювати, однак ці люди зуміли це зробити» [7, с. 15].

До когорти цих відданих діячів можна зарахувати й І. Стешенка, який ініціював ряд заходів для створення українських шкіл, підготовки національно свідомих учительських кадрів, поступової українізації вищих навчальних закладів, організації вивчення рідної мови на етнічній території України і в прилеглих до неї губерніях, ліквідації неписьменності серед дорослих, підтримки національної інтелігенції тощо. Девізом діяльності І. Стешенка на посаді Генерального Секретаря Народної Освіти може стати уривок із циркуляра № 1890 від 2 листопада 1917 р., де він наголошував на нагальній потребі «...виховувати молодь в дусі загальних демократичних принципів і національних ідеалів» і ставив завдання «...виховати з нашої молоді справжніх народолюбців, щирих патріотів» [7, с. 14].

Незаперечним є внесок у розвиток української національної школи голови Центральної Ради М. Грушевського, з ініціативи якого у квітні 1917 р. в Києві було проведено перший, а в серпні – другий Всеукраїнські учительські з'їзди, які виробили програму перебудови системи освіти в Україні на основі принципів демократизації та українізації. Надаючи цьому процесу надзвичайно важливого суспільного значення М. Грушевський підкреслював: «...Необхідно горнутися до свого українського, заохочувати до нього, розширювати його всякими способами», бо «лише на народній українській основі стане наш народ просвічений, вийде з темряви» [4, с. 25]. У роботі «На порозі нової України» (1918) він наголошує, що та стадія українського життя, в яку «ми ввійшли», вимагає високого морального настрою, спартанського почуття обов'язку і навіть героїзму від українських громадян [3]. Саме такими діячами, чий прізвисько певний час замовчувалося через їх патріотичні переконання, були М. Грушевський, І. Стешенко, І. Огієнко, С. Русова,

П. Холодний, О. Музиченко, Т. Лубенець, Я. Чепіга, В. Винниченко, М. Галушинський, В. Дурдуківський, В. Науменко та багато інших, які ділом і словом віддано і неухильно працювали на ниві відродження української нації, самобутньої культури, сприяючи державотворчим процесам в Україні, освітнім реформам тощо.

М. Грушевський («На порозі нової України» (1918), С. Русова («Нова школа соціального виховання» (1917), І. Огієнко («Рідна мова в українській школі» (1917), «Тернистим шляхом: Про кривди народу вкраїнському» (1917), «Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу» (1917); «Вчимося рідної мови!» (1918), Я. Чепіга («Соціалізація народної освіти» (1917) на основі національної ідеї піднесли національно-патріотичне виховання на якісно новий рівень у відповідності до історико-суспільних, політико-економічних вимог перших десятиріч ХХ століття. Завдяки їх активній громадській, публіцистичній діяльності в українському суспільстві була усвідомлена необхідність націоналізації шкільництва, а національно-патріотичне виховання вважалося пріоритетним напрямом через запровадження вивчення рідної мови, історії, культури, літератури, звичаїв, традицій, фольклору. Спільною думкою вищеперерахованих праць є визначення виховання підростаючого покоління українців як утвердження національної свідомості, чеснот, волі, розуму, душі [5, с. 50]. У праці «Національне виховання» (1920) педагог, публіцист М. Галушинський визначив основну задачу організації виховного процесу у школі: «...належить справу індивідуального виховання звести до повної гармонії із суспільним, громадським вихованням, а саме: всі найгарніші індивідуальні чесноти й прикмети людини поставити тип людини, тип наділений громадськими чеснотами, що своїм добром буде уважати добро громади й свого народу, але також витворимо діяльний тип людини з ініціативою шукати нових доріг для поширювання добра й сили на услуги громадянства і народу» [2, с. 7]. Суголосним висловленою думці було й твердження В. Винниченка у роботі «Відродження нації» (1920), який, характеризуючи цілі культурно-освітнього і політичного руху 1917–1920 рр., писав: «Наша мета була – відродження, розвинення нашої національності, пробудження в нашому народі своєї, національної гідності, почуття необхідності рідних форм свого розвитку... Державність же є тільки засіб для сеї істотної цілі» [1, с. 257]. Знаковим у цій цитаті, з огляду на предмет дослідження у статті, є наголошення на пріоритетності формування національно-свідомих громадян України за допомогою акценту на реформуванні виховного змісту діяльності закладів освіти перед державотворчими прагненнями українського суспільства. На практичну реалізацію нових патріотичних цілей у освітньо-виховному процесі української школи вказав очільник Першої української трудової школи ім. Т. Г. Шевченка у Києві видатний учитель, науковець В. Дурдуківський, зазначивши: «Наша школа мусить бути національною школою. Кожному зрозуміло, що національність у навчанні і вихованні не може обмежуватися самою

мовою школи. Учити і виховувати в національному дусі – це не значить розмовляти тільки і вести навчання дітей українською мовою... Справжня національна школа повинна бути рідною дитині і мовою, і всіма подробицями, деталями тієї обстановки, яка оточує її, яка утворює особливу, рідну, інтимну атмосферу. ... Наша нова... школа мусить бути щиро демократичною. ... Це велике завдання нашої школи, бо ми повинні покликати до культурної і державної праці нові численні кадри нової ж духом й напрямком інтелігенції, щоб вона стала на місце тих чужинців або зрадників, які так шкодять нашій національній справі» [7, с. 16].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, період 1917–1920 рр. у вітчизняній історико-педагогічній науці визначається як час становлення державності України, коли національна ідея мала інтенсивний вплив на всі ланки суспільного життя країни взагалі й освіти зокрема. Закономірним фактом стало й те, що діяльність урядів, які часто змінювалися відповідно до політичної ситуації, у галузі освіти мала відносно константну тенденцію – сприяти становленню і розвитку української освітньої системи на основі національної ідеї; з цією метою активізувати наукові пошуки педагогів і громадсько-освітніх діячів зокрема і в розробці теоретичних засад національного виховання. Відповідно вимогам часу у працях таких видатних постатей на обрії української педагогічної думки перших десятиріч ХХ століття, як В. Винниченко, М. Грушевський, М. Галушинський, В. Дурдуківський, Т. Лубенець, О. Музиченко, В. Науменко, І. Огієнко, С. Русова, І. Стешенко П. Холодний, Я. Чепіга та багато інших голосно прозвучало твердження про те, що українська система освіти має бути передусім національною за змістом і формою своєї діяльності, основою організації виховного впливу повинна бути національна ідея, що ґрунтується на усвідомленні національної ідентичності українського народу, його єдності та самобутності. Спираючись на це положення, українська школа провідним напрямом своєї діяльності повинна визначити формування особистості із почуттям національної гідності, відданого патріота, здатного не тільки корелювати пріоритетність державних та особистісних інтересів, а й зробити власний цінний внесок у покращення життєдіяльності рідного народу. Перспективу подальших досліджень у визначеній проблемі вбачаємо у глибшому вивченні спадщини видатних громадських, політичних, освітніх діячів перших десятиріч ХХ століття з метою усвідомлення їх ролі у зміні педагогічної парадигми епохи, а також можливого впливу на перебіг історичних подій в країні.

Список використаних джерел:

1. Винниченко В. Відродження нації: в 3 т. – К. : Вид-во політ. літ. України, 1990. – Т 1. – Книга Роду, 2008. – 797 с.
2. Галушинський М. Національне виховання / М. Галушинський. – Львів, 1920. – 32 с.

3. Грушевський М. На порозі Нової України. Репринтне видання 1918 р. / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991. – 120 с.
4. Грушевський М. Про українську мову і українську школу / М. Грушевський. – К. : Веселка, 1991. – 46 с.
5. Дорошкевич О. Яким шляхом іти / О. Дорошкевич // Вільна Українська Школа. – 1918. – № 7. – С. 50.
6. Дурдуковський В. На суд громадянства / В. Дурдуковський // Нова Рада. – 1918. – 18(5) лип.
7. Зубалій О. Д. Освітній рух в Україні у добу національно-державного відродження (1917–1920 рр.) / О. Д. Зубалій, Д. С. Рященко // Український історичний журнал. – 1998. – № 3. – С.12–23.
8. Майборода В. К. Історія становлення і розвитку національної школи в Україні / В. К. Майборода // Вісник Академії педагогічних наук України. – 1993. – № 1. – С. 72–76.
9. Постернак С. Из історії освітнього руху на Україні за часів революції 1917–1919 рр. / С. Постернак. – К. : Друкар, 1920. – 127 с.
10. Сірополко С. Історія освіти в Україні / С. Сірополко. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Vynnychenko V. Vidrozhennia natsii [The revival of the nation] V 3 t. – K.: Vyd-vo polit. lit. Ukrainy, 1990. – T1. – Knyha Rodu, 2008. – 797 s. (in Ukrainian)
2. Halushchynskiy M. Natsionalne vykhovannia [National education] / M. Halushchynskiy. – Lviv, 1920. – 32 s. (in Ukrainian)
3. Hrushevskiy M. Na porozi Novoi Ukrainy. Repryntne vydannia 1918 r. [On the threshold of a New Ukraine. Reprint 1918] / M. Hrushevskiy. – K.: Naukova dumka, 1991. – 120 s. (in Ukrainian)
4. Hrushevskiy M. Pro ukrainsku movu i ukrainsku shkolu [About Ukrainian language and Ukrainian school] / M. Hrushevskiy. – K.: Veselka, 1991. – 46 s. (in Ukrainian)
5. Doroshkevych O. Yakym shliakhom ity [Way to go] / O. Doroshkevych // Vilna Ukrainska Shkola. – 1918. – № 7. – С. 50. (in Ukrainian)
6. Durdukovskiy V. Na sud hromadianstva [In the court of citizenship] / V. Durdukovskiy // Nova Rada. – 1918. – 18(5) lyp. (in Ukrainian)
7. Zubalii O. D. Osvitnii rukh v Ukraini u dobu natsionalno-derzhavnoho vidrozhennia (1917-1920 rr.) [Educational movement in Ukraine in the period of national-state revival (1917-1920)] / O. D. Zubalii, D. S. Riashchenko // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1998. – № 3. – S. 12 – 23. (in Ukrainian)
8. Maiboroda V. K. Istoriia stanovlennia i rozvytku natsionalnoi shkoly v Ukraini [The history of formation and development of the national school in Ukraine] / V. K. Maiboroda // Visnyk Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. – 1993. – № 1. – S. 72-76. (in Ukrainian)
9. Posternak S. Iz istorii osvithnoho rukhu na Ukraini za chasiv revoliutsii 1917–1919 rr. [From the history of the educational movement in Ukraine

- during the revolution, 1917-1919] / S. Posternak. – K. : Drukar, 1920. – 127 s. (in Ukrainian)
10. Siropolko S. Istoriia osvity v Ukraini [History of education in Ukraine] / S. Siropolko. – K. : Naukova dumka, 2001. – 912 s. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье прослеживается генезис украинского культурно-просветительского и педагогического движения 1917–1920-х гг. на фоне политических изменений в стране. Доказана их направленность на решение проблемы национально-культурного возрождения украинского народа, на создание национальной воспитательной системы на принципах народности, демократизма и гуманизма, на формирование высокой духовности нации на основе провозглашения ценности национальных и гуманистических идеалов, на формирование национально сознательного гражданина Украины, осуществление воспитания подрастающего поколения на традициях и достижениях народной педагогической мысли.

Ключевые слова: национальная идея, украинское культурно-образовательное движение, национальное педагогическое движение, формирование национальной системы образования и воспитания, новая национальная идеология, национальные и гуманистические идеалы, национальное сознание.

Summary. The paper traces the genesis of the Ukrainian cultural-educational and pedagogical movements of 1917-1920 years on the background of political changes in the country. It is proved its direction to create a national educational system on the basis of nationality, democracy and humanism, the formation of national-conscious citizen of Ukraine. Based on the analysis of works of outstanding educator of the second half of the nineteenth century it is demonstrated the focus of educational work on the problem of national-cultural revival of the Ukrainian people, implementing the national component of educational content, the formation of high spirituality of the nation on the basis of the declaration of the value of national and humanistic ideals, the implementation of education of the younger generation with the traditions and achievements of national educational thought. The attention is accentuated on the educator's belief that only the formation of national consciousness of the Ukrainian nation, based on recognition of the value of spiritual, cultural and identifying traits of its people shall be the basis of national education in Ukraine.

Key words: the national idea, Ukrainian cultural and educational movement, national pedagogical movement, the formation of the national system of education, a new national ideology, national and humanistic ideals, national consciousness.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2016